

SREĆKO HORVAT ÉS IGOR ŠTIKS

A horvát EU-csatlakozásról

Horvátország lett az EU 28. tagállama. Európa vezetői azt akarják elhitetni velünk, hogy az Unió jelenlegi válsága dacára ez az EU továbbra is meglévő transzformatív erejét bizonyítja, vitathatatlan nemzetközi szerepét valamint politikai és gazdasági modelljének vonzó voltát. A horvát politikai elit azt szeretné elhitetni az állampolgáraival, hogy végre megvalósították az Európához való csatlakozás régi álmát, ami valamikor a szocializmus majd Jugoszlávia elhagyását igazoló narratíva keretét adta.

De majdnem senki sincs Horvátországban, aki elhinné, hogy a csatlakozás másnapja új életet fog hozni. Végül is Horvátország tartja a legújabb európai rekordot a minél alacsonyabb Euro-lelkesség terén a mindössze 43,5%-os eredménnyel a 2012-es EU-népszavazáson és a csupán 21%-os részvétellel az EU-parlamenti választásokon ez év elején. Az EU elégedett nyilatkozatai sem tudják elrejtetni az EU jövőjével kapcsolatos súlyos kedvetlenséget. A 2004-es bővítéstől nagyon és a 2007-estől kissé eltérően a horvát csatlakozást általános rosszkezdés és aggályok övezik az új tagországban és EU-szerte egyaránt.

1990 óta Horvátország egész sor átalakuláson ment át, beleértve egy brutális háborút, egy nacionalista autokráciát és a Tudjman utáni elit eurokompatibilis viselkedését. A 2 milliárd fontnyi külső adósság, aminek egy része még jugoszláv örökség, most úgy 40 milliárdon áll, ami megközelíti az ország GDP-jének 100%-át. A valamikor leginkább virágzó és legfejlettebb jugoszláv köztársaságnak ma úgyszólván már nincs is ipara. A turizmus – amire úgy szoktak hivatkozni, mint Horvátország legfőbb erőforrására az EU-n belül – ezt nem tudja pótolni. Egy turisztikai hirdetés ezt egyszer így foglalta össze „kis ország – óriási nyaralás”, de a turizmus az ország GDP-jének alig 20%-át teszi ki.

Az 1990-es évek kétes privatizációs ügyletei, amiket a háború utáni állapotok tettek lehetővé, és a 2000-es évek folytonos neoliberális reformjai hatalmas társadalmi szakadékokat teremtettek, amihez hozzátartozik a mára majdnem 20%-os munkanélküliség. Nem csoda, hogy Horvátország a harmadik helyen áll Európában (a maga 51%-val), a fiatalok munkanélküliségét tekintve – mindjárt Görögország és Spanyolország után következik. A horvát kormányok, mind a nacionalista jobboldal, mind a szociáldemokrata baloldal engedelmesen követték a megszorításokra vonatkozó EU-s elvárásokat már a csatlakozás előtt is. Valójában a horvát történet azokra hasonlít, amelyeket más dél-európai EU-tagországokról lehet hallani – ami ahhoz az elkerülhetetlen következtetéshez vezet, hogy július elsején Horvátország nemcsak az EU-hoz csatlakozott, tulajdonképpen az EU-perifériának lett teljes jogú tagja.

Nehéz nem észrevenni ebben a történelem iróniáját. Az 1980-as évek végén Jugoszlávia megtapasztalhattott egy éles konfliktust a fejlett Észak és a fejletlen Dél között, egy külföldi eladósodási válságot, az IMF-által kikényszerített megszorító intézkedéseket, amelyek nagy munkanélküliséghez vezettek, sztrájkokat, az intézmények megbénulását, a szolidaritás hiányát és a nacionalizmus előretörését. Horvátország kivált az erodáló föde-

rációból 1991-ben, hogy aztán két évtizeddel később belépjen egy másik multinacionális unióba, ahol meglepően hasonló problémákkal találhatja magát szembe.

Ahelyett hogy szembenézne velük – vagy legalább elismerné ezeket a problémákat –, a horvát kormány hatalmas ünnepséget rendezett június 30-án Zágráb főterén. Több mint 800 ezer fontot költöttek erre az ünnepi ceremóniára, amiben benne volt egy élő közvetítés a nemzeti televízióban egy nagy fogadásról az európai vezetők részvételével, bár Angela Merkel csalódást okozott a vendéglátónak, mert lemondta a részvételét. Pár nappal korábban egy nyugat-európai vezető üzletlánc adott ingyen ebédet ugyanazon a téren. 15 ezer horvát állt sorba ezért a lehetőségért.

Az ünnepi show alatt az EU-val folytatott tárgyalások vezetője, Vladimir Drobnjak nyilatkozott egy riporternek az EU-tagság előnyeiről. Említette az elkoptatott frázist „az egy asztalnál üléstől és a döntéshozásban való részvételtől”. Említette, hogy mindezeket a döntéseket konszenzussal hozzák – pontosan ez volt Jugoszláviában is a bevett gyakorlat –, és hogy ez felbecsülhetetlen jelentőségű. Aztán a riporter meglepetésére még hozzátette, „és minden másra ott a MasterCard”. Ezzel kimondta az igazságot az EU-ról: nincsen ingyen ebéd. A horvát állampolgárok már nagyon is megfizettek az EU-tagságért. Igaz, hogy európai állampolgárokká válnak, de hatalmas adósságaik nagyon fogják gyengíteni az ország tárgyalási pozícióját.

RENATO BARETIĆ

A horvátok jó emberek, de...

(SPLIT) – A feleségem apja tekintélyes jogász Splitben, azt hiszem, a tulajdonjog legnagyobb szakértője ezen a fertályon. Már tíz éve nyugdíjban van, de nem múlik el nap anélkül, hogy ne hívnák fel valamely ügyvédi irodából vagy ingatlanközvetítőtől, a tanácsát kérve valamely komplikált örökösödési vagy adásvételi ügyben. Amilyen bohókásnak teremtette őt az isten, semmi honoráriumot nem kér a tanácsadásért; egyetlen fizetése az élvezet, hogy, noha jócskán benne van életének nyolcadik évtizedében, továbbra is leckéket adhat a jó nevű fiatal jogászoknak. Akik így persze jól járnak. Hagyják, hadd hencegjen egy kicsit – a pénz úgyis ők vágják zsebre.

A feleségem apja, az apósom, egész életét a jognak szentelte, és éktelen haragja gerjed, ha a parlamentben a jogilag iskolázatlan képviselők megszavaznak valami törvényt, mely ütközik egy korábbival, vagy ha a törvényjavaslata belevetkőzik a „kiskaput”. Tehát legalább havonta egyszer haragra lobban, mert az ilyesféle törvényhozás Horvátországban, a horvát parlamentben, már több mint húsz éve gátlástalanul folyik. Jugoszláviában, a szocializmus idején is haragudott ő számos törvényre, de inkább ideológiai, semmint szakmai okok miatt.

A feleségem apja nem csak a rosszul fogalmazott törvényekre haragszik, hanem a valami csoda folytán egész jól sikeredett törvények hanyag alkalmazása is a

A horvát EU-tagságnak jelentős következményei lesznek a Balkán többi részére nézve is. Az EU új határa, ami most eltolódik Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Montenegró felé, hatással lesz a térség gazdasági, társadalmi és politikai dinamikájára. Ahelyett hogy rendbe hozná a megszakadt kapcsolatokat és a stabilitás és kölcsönös együttműködés légkörét teremtené meg a poszt-jugoszláv államok között, ami az EU és a horvát kormány színterét a céljaik között szerepel, az EU leghosszabb külső országhatára (1.300km), már csak a rendőri apparátusának a működésével is szükségképpen el fogja vágni Horvátországot a közvetlen és természetes környezetétől, és még jobban elszigeteli a szomszédaitól. Horvátországnak tehát morális és politikai kötelessége is harcolni annak a határnak az átjárhatatlanabbá válása ellen, ami mélyen átszeli azt, ami valamikor közös, határtalan térség volt.

Alekszisz Ciprasz, a görög ellenzék vezére a zágrábi Szubverzív filmfesztiválon májusban arra szólította fel Horvátországot, hogy egy olyan EU-ért harcoljon, amely más lesz, mint az, amit ma a neoliberális ideológia és a megszorító intézkedések vezetnek a napi politikájában, helyette inkább a demokratikus részvétel, a társadalmi igazságosság és a nemzetközi szolidaritás elvein alapul. Egy olyan Horvátország, amely változást hozhatna önmaga és mások számára, az volna, amelynek be kéne látnia, hogy ahhoz, hogy hallatni tudja a hangját az EU-ban, a Brüsszellel való egyoldalú kommunikációt fel kéne váltania széleskörű szolidaritási hálózattal az EU-n belül és a Balkán többi részén. Csak akkor válhatna belőle valami több mint csupán az EU „kis országa óriási nyaralásokra”.

© guardian.co.uk, 2013. július 1.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

ŠTIKS, Igor
Illés próféta széke
Magvető, 2007

kor az igazságtalan vereségért kicsúfol bennünket. Már sokszor kéreltük, hogy legalább egyszer játsszon szabályosan és mellőzze az olcsó trükköket meg a szándékos tévedéseket, ám ő képtelen erre. A csalás, a csalás elemi szükséglete erősebb nála.

A feleségem apja, az apósom és a gyerekeim nagyapja, ez a javíthatatlan jogász és jóhiszemű hamiskártyás gyakran az idegeimre megy, ám ugyanakkor végtelenül szeretem őt. Azelőtt, ha civakodtunk vagy komolyabban összevesztünk, a feleségem olykor odavágta nekem, hogy olyan vagyok, mint az apja. Miután belátta, hogy ez a szemrehányás egyáltalán nem talál szíven és csak mosolygok rajta, felhagyott ezzel a metódussal (mellékesen szólva sokkal hatásosabb, ha a saját apámmal hasonlít össze!).

Azért mosolygok, mert a feleségem apjában és a gyerekeim nagyapjában, akárcsak saját magamban, a felvilágosult balkáni férfit ismerek. Nem fogunk mi soha senkit átverni, ha pénzről, törvényről vagy ígéretről van szó, ámde ugyanígy sohasem fogunk szabadulni igazi természetünk-től, mely bele van oltva DNS-ünk hajszálgyökereibe: mi egyszerűen nem tudunk úgy élni, hogy legalább hetente egyszer ne csapijunk be valakit, lett légyen az egészen apró kis becsapás! Nem fontos, ha ez a valaki később rájön erre, ez nem fontos. Mi több, jobb, ha észreveszi, ha rájön – nem maradéktalan az élvezetünk, ha az áldozat nem kapcsol magától! S ha ez nem történik meg, természetesen nem tudunk ellenállni a kísértésnek, megmondjuk neki, hogy a bolondját járattuk vele, sőt még apróra eseteljük is, hogyan s mint tettük vele ezt...

Tíz évvel ezelőtt Berlinben, késő este elkísértem az akkori horvát kulturális attasét a Nollendorfpfatz melletti metróállomásra. Gavallérosan vele maradtam (a szállodám a közelben volt, a hölgy pedig valamely előkelő kertvárosba tartott hazafelé), cseverészve vártuk az utolsó szerelvényt. Teljesen mechanikusan, anélkül, hogy gondolkodtam volna, rágyújtottam egy cigarettára, de mielőtt még beleszívhattam volna, megjelent mellettünk két, ha jól emlékszem, szürke egyenruhát viselő férfi. Egyikük kivörösödve kiabálni kezdett valamit egy olyan nyelvjárásban, amit valószínűleg a hallgatag társa sem értett.

– Van fölösleges száz eurója? – kérdezte a hölgy, akit elkísértem.

Ő? A Horvát Köztársaság kulturális attaséja?! Ő kérdezi, hogy van-e fölösleges száz euróm?!

Egy pillanat töredéke alatt átfutott az agyamon a gondolat: te jó Isten, hova süllyedt a horvát diplomácia meg a kultúra, ha egy jeles diplomata asszony a metrómegállóban kénytelen kölcsönkérni száz eurót egy szegény horvát írótól?! Már a következő szempillantásban rájöttem: nem kérdez ő tőlem semmit, hanem csak lefordítja, hogy mit mondott a mérges egyenruhás úr.

– Van fölösleges száz eurója, hogy rá mer itt gyújtani? – ismételte meg.

– Jaj, elnézést! – szólaltam meg botladozva németül. – Hol tudom... – zavarodtam össze, és a kézmozdulataimmal azt kérdeztem, hogy hol tudom eloltani a cigarettámat, ha már ilyen felelőtlen barom vagyok. Az egyenruha újjából kinyúlt egy mutatósujj, és a sínekre mutatott. Lehajtottam a cigarettát a többi csikk közé, melyet elődeim hagytak ott kelleetlenül, és az úgy le volt zárva. Hátra volt még másfél perc az irritálón pontos metró érkezéséig, ez idő alatt futtában, hadarva elmeséltem a diplomata asszonynak egy történetet, melyet egyszer rég hallottam a barátomtól, akinek bányász nagyapja a két világháború között kivándorolt Boszniából Belgiumba.

Egy-két évig bányászkodott, aztán beszállt a lókereskedelembé. És komoly pénzeket kezdett keresni. Ugyan nem milliókat, de ahhoz épp eleget, hogy ha az üzlet megengedte és a nosztalgia megkövetelte, hazlátogasson a szülőfalujába, Šuicába. Abban az időben érvényben volt egy törvény, mely büntetést rótt ki mindenkire, aki megsértette Sándor jugoszláv király vagy a királyi család bármely tagjának becsületét. Minden sértés ötven dinárba került.

Nos, a barátom nagyapja hazlátogatott, beváltotta a külföldi valutát egy halom ötven dináros bankjegyre, aztán elment a helybéli vendéglőbe, ahol a vendégek közt naphosszat ott ólalkodtak a csendőrök meg a civil ügynökök. Ez egy ilyen vidék volt, az is maradt, egészséges horvát provincia. Bement, felhajtotta az első pálinkát, majd a másik pálinkával a kezében odament a rendőrének asztalához, és letelepedett mellé.

– Figyelj, mondok neked valamit... – kezdte, elővett egy ötven dináros bankjegyet, az asztalra csapta a csendőr elé, majd hars káromkodást szórt a királyra. Jó szaftosat, már ahogy ezt a balkániak teszik.

– És azt a királynét is, hát tudod... – folytatta, egyik kezével a pincért hívta, a másikkal újabb bankjegy után nyúlva, miközben egy még rútabb káromkodáson törte a fejét.

– Ami pedig a kölykeket illeti, nos... – szötte tovább a borzalmakat, és elővett a zsebéből három bankót (tudniillik a királynak három fia volt), majd újakezdte, míg el nem költötte az előkészített összeget, végül elégedetten hazasétált, lefeküdt, és békésen aludta horvát álmát.

– Jaj, ha lenne millió euróm, ma este mind elkölténém itt! – kiáltottam oda a horvát kulturális attasénak, aki azonban nem hallotta meg, mert az irritálón pontos szerelvény ajtai susztorogva bezárultak a hölgy aggodalmas arca előtt.

A tavaszi éjszaka illatos békéjében a feleségem apjára, a barátom nagyapjára és önmagamra gondolok. Őt hét van hátra Horvátország uniós csatlakozásáig. Harminc éve vagyok újságíró, senkiről sem írtam olyan kritikusan, mint a honfitársaimról, nem ismerek senkit, aki több hibát találna bennük, mint én, de most valahogy rokon-

szervezek velük. Több mint negyed évszázada saját maguk dönthetnek a sorsuk felől, és kénytelen szembe-sülni azzal, hogy képtelenek erre, amilyen hitehagyottak és kedvetlenek.

A horvátok jó emberek és együttérzők és nemesek és bátrak, de csak ha veszélyben forognak. Épp ezért ez a mostani, az egész földrészre kiterjedő, sőt világméretű válság számunkra az uniós csatlakozás eszményi időpontja: amint belépünk, még nehezebb helyzetbe kerülünk, mint voltunk, ami automatikusan magával fogja vonni, hogy jobbak, együttérzőbbek, nemesebbek és bátrabbak leszünk. Csak egy kicsit meg kell szorongatni bennünket, és kiderül, hogy az Európai Unió sohasem fogadott ölébe szelidebb, civilizáltabb, együttműködésre készebb államot s nemzetet. Természetesen azért folyton azon leszünk, hogy így vagy úgy, tiltott helyen való cigarettázással vagy csalással a kártyán vagy bírság fizetése melletti szaftos káromkodással átverjünk beneteket meg az előírásokat – mi több, ha erre nem jöttök rá, magunk fogunk jelentkezni, és elégedetten a szemetekbe nevetünk. Nálunk nincs társalkodás cigarettázás nélkül, sem kártyázás család nélkül, sem bírság kifizetése dac nélkül.

Olyan ez, mint a nevezetes zen-történet (ha jól emlékszem, zen, ha nem az, elnézést kérek a zentől) a skorpióról meg a békáról: a béka hajlandó átvinni a skorpiót a vízre, de előbb megkéri, hogy ne csípje meg, mert akkor értelemszerűen mindketten odavesznek. A skorpió természetesen megígéri a békának, hogy nem tesz ilyet, „nem vagyok bolond, hogy mindkettőnket megöljem”, mondja, de valahol a folyó közepe tájékán mégis fölemeli a farkát és nyakon döfi a békát. „Mégis bolond vagy, most te is meghalsz!”, mondja neki a béka utolsó lélegzetével, mire a skorpió azt feleli: „Nem vagyok bolond, de, sajnálom, ilyen a természetem.”

Ha mostanáig nem értették meg, sosem fogják megérteni. Kevesen vannak a hazámban, akik boldogabban fogadják az uniós csatlakozást, mint én, de mégis – sajnálom...

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

ROBERT PERIŠIĆ

A zágrábi taxisok

(ZÁGRÁB) – Az utóbbi időben különös feszültség uralkodik a zágrábi utcákon, sőt még fizikai leszámolásokra is sor került két üzleti subkultúra, az új meg a régi taxisok között. A régi taxisokat arról lehet fölismerni, hogy, hosszú sorban, tétlenül vesztegelnek állomáshelyeiken, és haragosan bámulják az új taxisokat, akiknek folyton van fuvarjuk, ugyanis összehasonlíthatatlan olcsóbbak. Mindedig talán Zágrábban volt a legdrágább a taxi egész Európában, a tarifákat egyetlen taxitársaság szabta meg, mely blokkolta a konkurenciát, hogy aztán húsz évvel a szocializmus bukása után az utcán is megjelenjenek a piaci törvények. Én egyáltalán nem tartozom a piac élvének hívei közé, pláne, hogy manapság ott is bevezetik a piacgazdaságot, ahol semmiképp sem lenne szabad (egészségügy, oktatásügy...), ám a taxisok ügye ideológiai paradoxon, mondhatni, teli van történelmi félreértésekkel, a rendszerváltás pedig másból sem áll.

A régi taxisok monopolhelyezete a szocializmusból maradt ránk. Érdekes, hogy a régi rendszer utolsó maradványai éppenséggel a taxisoförök, akik már a szocializmusban „maszekok” voltak. Emlékezzünk vissza: a

szocializmusban a magánszektor igen szűkre szabták, a taxis azonban „vállalkozó” volt, fehér holló, individualista, a saját gazdája. Mint maszek, nyíltan csodálta a kapitalizmust meg a német autót, melyeket büszkén vezetett, hisz ő nyugatias free-lancer volt, nem pedig közönséges munkás a „társult munka alapszervezet”-ből, aki fölött ott a főnök, a munkástanács meg a pártalapszervezet. A szocialista taxis mindezt megvetően lemosolyogta – hiszen ő nyugatias polgár, éjszakai madár, aki a taxival közlekedő krémekkel meg a külföldiekkel társalog, szabadon érintkezik mind a *glamourral*, mind az alvilággal, egy kicsit az amerikai filmek szereplőire hasonlít...

A szocialista taxisok egy kicsit mindenki fölébe helyezték magukat, de azt persze elfelejtették, hogy ezt az önképüket éppenséggel a szocializmusnak köszönhetik, s hogy a kapitalizmusban a taxis csupán sofőr, gyakran szegény ember vagy emigráns. Mi több, lévén „maszekok”, a taxisok túlnyomó többsége megvetette a szocializmust – a szocializmus ellenségének tartották magukat, és sehogy sem esett le nekik a tantusz, hogy talán ők maguk is, úgy ahogy vannak, a szocializmus termékei. Számtalanszor

hallottam őket igazságuk tudatában dühöngeni a szocializmusra, még a rendszerváltás utáni években is szidták a szocializmus maradványait, mondván, hogy ezek a maradványok az úttöröltek, amelyek zavarják a mi rendszerváltó kapitalizmusunkat abban, hogy „valóban nekilóduljon” („mint Németországban”). A kapitalista fejlődés az ilyen taxisok véleménye szerint – s ebben nem voltak egyedül – nem jöhet lendületbe mindaddig, míg meg nem szabadulunk a sok szocialista ballaszttól, melyek csak púp a hátunkon, és visszahúzzák mind a társadalmat, mind a gondolkodást. Közben, mint mondtam, Zágrábban – és más horvát városokban is – a taxitársaságok monopóliumhelyzetben voltak, és megakadályozták, hogy megjelenjen a piacon a konkurencia. Miközben az egyszerű munkások rég a piacra lettek dobva, a régi „maszekok” és antiszocialista élharcosok közös erővel, méghozzá jó két évtizeden át sikerrel küzdöttek a piac ellen. Hát nem érdekes paradoxon ez? Van rendszer ebben az őrületben? Talán van, amennyiben fölsejlik, hogy a piac inkább az egyszerű munkások, semmint a maszekok sorsa. A munkásoknak nincs hova lenniük, a maszekok viszont, ha tehetik, készséggel kijátsszák a piacot, vagy azzal, hogy cégek az állammal üzletelnek, vagy olyan monopolhelyzetet teremtenek, mint a Microsoft. Azonban az öreg taxisok mégiscsak túlbecsülték magukat – nem Bill Gatesek ők, sem tehetős bankárok, hogy saját

érdekeik logikája szerint dizajnirozhatják a világot, miközben másoknak a versengés „objektív” törvényeit árulják.

Egyszóval a régi taxisok álma megvalósult. A kapitalizmus végül bement az ő utcájukba is, s a néhai dolyfös maszekok – akik régen kicsit jobbnak érezték magukat a többiekénél, ezért meg is hagyták a régi árakat – most a taxiállomásokon vesztegelnek, és dühösen bámulják az új, olcsó taxisokat. Ezek az olcsó taxisok azonban már nem önálló maszekok, hanem egy gazdának dolgoznak, egy vállalkozónak, akinek több száz taxija van, a sofőrök pedig az ő alkalmazottai.

Ezek az új taxisok egész másképp viselkednek, mint a régi maszekok. Látszik rajtuk, soha eszükbe se jutott, hogy a taxizás valami hej de nagy dolog lenne. Őbennük írmagja sincs a dolyfnek, nem gazdaként ülnek a taxiban, nem mélyítik el a hangjukat, nincs bajszuk, nem finto-rognak, nem úgy kommentálják a politikát, mintha az aktorai lennének, ellenben szolgálatkésznek, mint afféle egyszerű, szerény sofőrök. Közöséges munkások ők, proletár taxisok.

A régi maszek taxisok megrökönyödve bámulják a proletár taxisokat, mintha valamiféle Dorian Gray-tükörben pillantanák meg önmagukat.

Úgy látszik, senki sem sajnálja őket, és senki sem fogja a pártjukat.

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

volt erősítve a címer, és akkor egyszeriben sötétségbe borult a világ.

És megpillantottam a kék égen az összes csillagot, többnyire sárgák voltak, de valahogy furán, szerte-széljével szóródva, és egy pillanat alatt integrálódtam a talajjal. A háromajtós szekrény, mely a gallérunknál fogva ütötte velünk az aszfaltot, nyitotta meg első csatlakozó fejezetemet; a címer, mint kiderült, a Petrinjska utcai rendőrőrs bejáratánál állt, és azon az éjszakán zárt ajtók mögött megtanultam mindent, amit az eladdig óvatosan rejtgetett önrendelkezésemről tudnom kellett. Márpedig a nemzeti integráció, mint tudjuk, *sine qua non*: az első lépés Európa felé.

Második csatlakozó fejezet

Ha az első, proto-európai integrációm a kereszténység ezeréves *bástyájának* rothadt szívében zajlott le, a második, noha szándéka szerint sokkal európaibb volt, az ezzel szöges ellentétben álló sarokpontban esett meg, Európa földrajzi és politikai peremén, a kirekesztett Sztambulban a Boszporuszon. Friss egyetemi hallgatóként érkeztem oda Szilveszter napján a csajommal meg a haverokkal, miután harmincöt óráig döcögöttünk a diákegyesület autóbusszával. Isztambul télen elragadó; Isztambul reggel, Isztambul este, sörbet-, hal- és füstszagún, a fények sűrű gobelinjét szöve, mely, akár egy óriási delta, beleömlik Ázsia fejünkbe vert sötétségébe; a város, melynek teste minden pillanatban megannyi gramm lelket eresztenek ki a levegőbe, a tengerbe pedig megannyi tonna szart. Ilyen Isztambul: csupasz, vad fantazma, Taksim tér újév éjjelén.

A fényes diszkó-csörgőkígyó elkanyarog a mellékutcákba, a hangszórók recsege harsognak, öten vagyunk és összetartunk. A lányok egyszeriben sikoltozni kezdenek, elviselhetetlen a tömeg nyomása, tovább hőmpölyget bennünket, és már nem látjuk a sikoltozás forrását; ahol az imént még a fejeik virítottak, most férfiak láthatók, másodpercről másodpercre növekvő halomban. Visszatolakszunk a tömegben a hangok felé – az egyik lány már a földön van, a másikat vagy tizenöt manus húzkozza. Széltökdössük az embereket, cibálunk és ütünk, ha kell, míg végül sikerül kiszabadítani a lányokat, és elvoncsolni egy mellékutcába. Alaposan össze vannak taperolva, meg retentő dühösek, enyhe sokk érte őket, ámde az éjszaka folytatódik, zúgva zúg és átfolyik a reggelbe, bugyborékol a részeg állomásokon és jótékonyan törli az emlékezetet, eltávolítja az őszitendő árnyoldalát.

Másnap este visszatérünk a hostelbe, ahol épp valami filmet forgatnak. A hostel előtt öt-hat tévéskocsi áll, reflektorfények kaszabolnak és kábelek tekeregnek. Mint kiderül, valóságshow-t forgatnak éppen, az európai csillagok pedig mi vagyunk. Az incidenst, melyet mi majdnem feledtünk, elejétől végig fölvettek a tévékamerák – az újságírók megtaláltak bennünket, és a recepció fedezékében várnak ránk. Adtunk interjút az esti híradónak, néhány hírműsornak, a méhészeti és vadászati műsoroknak is, és minden fontosabb napilapnak; másnap nem tudtunk megtenni száz métert az utcán úgy, hogy valaki ne állított volna le és bocsánatot ne kért volna tőlünk a török nép nevében, mindenért a kurdotok kárhoztatva, s a kezünkbe ne nyomjon néhány meleg peracet, meg hasonlók. A pofám – mely premier plámban úgy festett, mint akit egész tisztességesen elagyabugyáltak – a véletlenek összjátéka folytán a legnagyobb példányszámú napilapok címloldalán találta magát.

Helló, ki itt a bolond? – szögeztem a kérdést egy idősecske riporternek, aki tapasztalt rókának látszott

MARKO POGAČAR

Amikor közelről láttam a csillagokat, avagy integráció négy pontban

Első csatlakozó fejezet

A kilencvenes évek legvége volt, elült már a por, amit a negyedik gárda tankjai vertek fel, hazahozván a haza jó s rossz katonafiait, már alig lehetett hallani azoknak a téves nemzetiségű mosógépeknek, frizsidereknek, tévéknek és hi-fi tornyoknak a zümmögését, amelyek még hónapokig érkeztek a srácok után a teherautók s a traktorok megrakott pótkocsijain, nekem pedig mindezzel tele volt a tököm. Pontosan feleannyi idő voltam, mint most, és hát valahogy nehezen integrálódtam. A haverok a gimiből meg az utcából három dologra gerjedtek: a Hajdukra, Horvátországra meg az Oasisra. A mechanizmus nem túl komplikált. A Hajdukra nálunk, mióta világ a világ, több-kevésbé mindenki rá volt cuppanva, régebben ennek még értelme is volt. Ugyanis mielőtt harmadosztályú vidéki fociklubba vált volna, a szurkolói pedig borotvált fejű fasiszta bandává vedlettek volna, ez a futballcsapat képes volt tűzbe hozni az európai kupákat: 1944-ben, mint a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg élsportolói, Splitben legyőzték a felülmúlhatatlan brit válogatottot. Én kétfalás voltam, semmi kedvem nem volt ahhoz, hogy besoroljak a háttérközé, kijárjak a stadionokra vagy akár csak a kisujjamat is mozdítsam a fociért.

Horvátországra is irtóra rágerjedtek akkoriban az emberek, még sokkal hevesebben, mint most. Az az igazság, hogy rosszul éltünk, egy fölturbózott katolikus-nacionalista autokráciában, de, hej hó, végre volt *saját államunk!* Én föl nem foghattam, máig sem értem, miféle értéke lehet önmagában egy államnak, így aztán ezzel is tele lett a tököm. Persze meglehet, ez azért van, mert én egy szlovén jugótiszt meg egy hazai postáskisasszony fia vagyok, akit sohasem tartottak keresztvíz alá, az apja a háború elején lelépett a saját köztársaságába, az anyja meg itthon maradt, az ilyen fajzatok pedig, mint tudjuk,

mindig ellenség voltak, mi több, a *nemzeti ügy* hóhérai. Ha belegondolok, azt kell mondjam, még jól is jártam.

Mindennek megvan a maga gazdasági és politikai háttere, ócska eszmék és kompromittált emberek számlájára írható – de az Oasis? Bazmeg, ezt sosem fogom megérteni. A kronológia azonban világos: néhány évvel korábban elért hozzánk is az MTV szignálja (a műholdvevők robbantották szét a Szovjetuniót, így a szólásmondás) és vele a spektakulumok hiperinflációja, mely átszötte mindennapjainkat, és végre pop-kulturális formában is megnyilatkozott. Nos, egy hasonlóképp generált nagy történet keretei közt, vagy talán inkább a velejében –, mely narratíva akkoriban eggeduralomra tett szert azzal, hogy „a horvát nemzeti identitásról”, a „horvátság” reintegrációjáról és a nemzeti egység megteremtéséről szöjt, és az „évszázadok óta vágyott nemzeti önrendelkezés” egyik kurvára zavaros, de annál szaporább hajtása volt –, esik meg velem az első nagy integrációs tapasztalatom.

Olyan tisztán emlékszem, mintha tegnap történt volna. A terepszínű katonanadrág zsebén Cripple Bastards kitűzőt hordtam, a trikómon pedig a „Mirjana csak a balhét meg a punkt szereti” fölirat díszelgett. A főparancsnok épp elbődült. A saját retusált arcukba és a hasonlóképp photoshopolt nemzetükbe szerelmes politikusok portréival és jelszavaival borított falak várják a választásokat. Vannak kerületek, ahol nem lehet csak úgy lödörögni – előbb vagy utóbb belebotlasz egy csapat bőrféjűbe meg szurkolóba, akik rövid úton a nemzeti zászló színeire festik a bőrdödet. Ezért mi is bandában járunk, míg ketten nem maradunk. És akkor mi ketten, a nagyszerű tandem, észrevettük a falon a horvát címet, és akkor mivel (non-stop) tele volt a tököm ezekkel a címerekkel, nekimentünk kézzel-lábbal, hogy leszedjük arról a falról azt a címet, és ez a művelet sokáig elhúzódott, de nem járt sikerrel, mivel súlyos volt és jól föl

a halásmellényében. Kinek az érdekében áll kiagyalni egy ilyen történetet, s minket ebbe a csapdába csalni? Ki instrumentalizálja ezt az ügyet, és miért? Egy ország, melynek ennyi súlyos, mindenekelőtt belpolitikai problémája van, jobban tenné, ha más, égető kérdésekkel foglalkozna, nem pedig...

A halászforma fazon tetőtől talpig végigmért, rágyújtott egy cigarettára és hótt hűvösen, mintha álló nap égből pottyant pontyok kapnának a horgára, ennyit mondott: az integráció. Az uniós csatlakozás. A nagy európai kampány tombolásának idején Törökországban kihasználta az alkalmat, hogy megeresszenek egy üzenetet, mely szerint nem lenne szabad, hogy az európai országokból jött fiatalok Isztambul közepén így járjanak, s ha mégis megesis ilyesmi, egyhangúan el fogják ítélni. Az ördög sem érdeklődne utánatok, ha nem az Európai Unióból jöttetek volna, folytatja a halász, és kifújja a füstöt. És nekem egyszerűen nincs szívem kiábrándítani, elrontani a történetét és kimondani: *jú nou, ajm from de Balkánsz...*

Hát így esett, hogy akaratom ellenére másodszor is fölírattok a galleromnál fogva a csillagokig.

Harmadik fejezet

Tovább sorolom a számomra fontos euro-integrációs pillanatokat, ezúttal mélyebbre hatolva a kontinensen, édesvizekre evezve.

Légy precízebb: pontosan hol történt ez? Lengyelországban, északnyugaton, Bydgoszcz körül. Mit kerestél ott? Egy költészeti fesztiválon vettem részt, nem kerestem semmit. Hogy jutottál oda? Személyautóval vittek. Berlinből dobott át a lengyel barátom, aki ismeri a nyelvet és az utakat. Útközben keresztülmentünk Bagdadon. Milyen márkájú autóval mentetek? Nem tudom. Milyen költészeti fesztivál volt az? Mindenféle költészet előfordult, már ahogy a költészeti fesztiválokon lenni szokott. A gyöngye versek tényleg gyöngék voltak. Volt emiatt valami botrány? Nem, ahhoz túl jól neveltek vagyunk. Még mindig szorongat bennünket a kispolgáriság meleg mellénye. Ez ment meg bennünket. Történt-e botrány valami más miatt? Lépre akar csalni? Rendben; nos, nagy katolikusok a lengyelek? A lengyelek nagyon nagy katolikusok. A templomon, a túzoltóságon meg kocsmán kívül minek kell lennie minden valamire való lengyel helységben? II. János Pál pápa művelődési otthonnak. Érvényes-e ez a te hazádra is? Igen, csak az említett művelődési otthon nélkül. Nálunk a pápa illendően fel van akasztva a megtisztelő helyre az állami címer meg a szponzor sörgyár logója közé. Emellett kétséges, hogy mennyire nevezhető az én „hazámnak” az az ország. Mi az, amit vidéken a lengyelek kifejezetten nem szeretnek? Nem szeretik, ha a pápát a keresztnevével szólítják. Nem szeretik hallani a Wojtyła nevet. Mi a te véleményed? Szerintem a nevezett személy veszélyes bűnöző, akárcsak jószerelemmel minden elődje, a szóban forgó céggel együtt. Mi az még, amit nem szeretnek a vidéki lengyelek? Nem szeretik, ha azon kapnak, hogy szerbekkel meg bosnyákokkal társalogsz. Mert mi, horvátok, oké vagyunk, testvérek, de azok a bosnyákok, azok a pravoszlávok, voltaképp oroszok... hiszen mi háborúztunk, akkor hogyhogy most egy asztalnál ülünk? Mit nem szeretnek még? Azokat a szlovéneket, akik folyékonyan beszélnek lengyelül. A fordítókat. Magyarázd el! Željko túl folyékonyan beszélt lengyelül. A bárban, a költészeti fesztivál záróünnepélyén. Azon a fesztiválon, melyen kétséges volt a versek színvonala? Igen, de minden fesztivál ilyen. És aztán mi történt? Néhány sör után nem hitték el neki, hogy nem lengyel. Követelték, hogy hagyjon fel a provokálással. Hogy mutassa fel a

személyi iratait. És aztán? Nem volt hajlandó felmutatni a személyi iratait, nem is voltak nála. És? Mindenáron el akarták kísérni a hotelbe, hogy keresse elő a személyi iratait. Bizonyítsa be, hogy nem lengyel. Vagy azonnal hagyjon fel a provokálással. Hagyja abba, és kérjen bocsánatot. És? Nem kért bocsánatot. Felállt, és nem volt hajlandó folytatni az eszmecserét. Mire ők? Rátámadtak, felpofozták, megmarkolták a gallérjánál fogva és rázták. És te? Én lefogtam a két karját, nehogy még nagyobb szarság legyen ebből. És ők? Míg én lefogva tartottam, valaki lábbal fejbe verte, high-kickkel. Később mi történt? Nagy szarság. Tömegverekedés a költői fesztivál záróünnepélyén, miközben ki tudja, kivel integrálódtam, mert gyöngye volt a megvilágítás. A sötétben, még ha össze is ütköznek, minden entitás hasonlít egymásra. A kifejelet? Az általános és kivételesen sikeres integráció után felugrottam Bydgoszczban a berlini vonatra, és azonnal elaludtam.

Negyedik csatlakozó fejezet, ez idáig az utolsó

Világos, hogy a kapitális integrációk e leltára önkényes, és másképp is festhetne. Egyelőre a felvázolt irányt követi – minden nem integrált európai verejtékes álmát: a perifériáról a centrumba. Az európai csillagok negyedszer jóval magasabban, felhők közepette hullottak rám, és ezúttal vertikálisan integrálódtam. Tárt karokkal fogadtam az integrációt (a körülmények különös összjátéka folytán ugyanis nem fogadhattam másként), mely nagyon is előrelátható katalizátorral rendelkezett, amiként a hatásiránya is előrelátható volt: kényszerűen következett be, főnről érkezett, a rend s a törvény felségterületéről.

Ismét lírai ügyben utaztam, ezúttal Koppenhágába – visszatérőben voltam épp. Minden a legnagyobb rendben folyt: testőrség nélkül kószáltam a városban, keresztbe-kasul bejártam biciklivel Norrebrot, a „szórákosra és lazításra” elkülönített lakásokban mulatoztam, Vesterbróban ilyen minden újabb épületben található, H. C. Andersen és Kierkegaard sírjánál olvastam fel (nekiropoétikál), Christianiában lődörögtem, meg ilyenek. Az említett autonóm zóna a városközpontban külön mese. Ez a félig-meddig extraterritoriális oázis a hetvenes évek elejétől otthont ad mindenféle integrálatlan szerzetek tarka szöttevénye – vannak ott kiöregedett hippik, punkerek és kilakoltatott házfoglalók, non-stop beszívott rasztások és más füvezők, militáns vegánok, fruitariánusok és mindenféle-fajta jogvédő aktivisták. Mégis, amint elhagyod a Christianiát (a táblák rendesen informálnak, hogy ismét az Unió területén vagy), ismét Európa szívé-

be kerülél – abban a verejtékes álomban –, az álomból pedig valahogy haza kell térni.

Ezt az eljárást rendszerint ébredésnek nevezik; Tranströmer szerint az ébredés ejtőernyős ugrás az álomból a földre. Így pottyantam én az ágyból a reptérre. És a reptéren egy-két órán át olyasmit műveltem, amit a reptereken művel az ember – jószerelemmel semmit. És akkor, megerősödve az álomtól, elindultam a hatalmas madár felé: kivettem a zsebemből minden fémtárgyat, a laptopot beletettem a tálcába, és mint már milliószor, halál nyugodtam keresztülmentem a fémkereső kapun. És akkor szólítottak és megkérdezték, vajon a táskám pont az én táskám-e. Én erre azt válaszoltam, hogy pont. És megkérdezték, főnnáll-e annak esélye, hogy valaki beletett valamit a táskámba. Én erre azt mondtam, hogy semmi esélye. És akkor még megkérdezték, tudatában vagyok-e én annak, hogy fegyvert hordok magammal, mire nekem tátva maradt a szám. És akkor eszembe villant, és elnevettem magam, és a táskám zsebéhez kaptam, hogy kivegyem belőle a svájci zsebkést, amit egyébként palackok felnyitására és fogpiszkálóknak használok, és a kézipoggyászomban felejtettem. Ebben a pillanatban rám vetette magát két kétajtós rendőr, teljes erőből a falhoz tapasztottak, melybe belevájtam a tíz körömöt, és azonnal elsötétült az agyam; a meleg sötétségben, tökéletes glória gyanánt, élénkcsárga csillagok hunyorogtak.

Amint magamhoz tértem, faggatni kezdtek. Hol szerzte a fegyvert, kérdezték. Mi volt a szándéka a fegyverrel, kérdezték. Ismer-e valakit erről a listáról, kérdezték. Tudja-e, hogy Dániában...

Én pedig életemben először tudtam. Végül minden világos lett előttem, de túl izgatott voltam az együttműködéshez. Talányosan mosolyogtam, ami a jótevőimet még jobban felajzotta. Nem akartam elrepülni. Ez a sors szava! – gondoltam. Abban az országban óhajtottam megöregedni és meghalni, ahol a dugóhúzó fegyvernek számít, és kész voltam harcolni ezért. Továbbra is hallgattam, mint a csuka, míg egy alattomos kérdéssel át nem vertek. Óvatlanul kicsúsztott a számon, hogy íróként tartózkodom Dániában. Miféle író maga, kérdezték. Költő, sziszegtem. Költő? Na, menjen ez az anyjába, mondták, és két lábbal rúgtak ki, miközben én továbbra is üdvözülten mosolyogtam. Nem kellett már irodalom a megváltáshoz. Se semmi. Ám a csillagok, amelyeket láttam, ezúttal száz százalékosan európaiak voltak, s végre megkönnyebbülhettem. Én, az integrált.

RADICS VIKTÓRIA FORDÍTÁSA

